

YUNUS EMRE'DE TÜRKÇE*

Yaşar AKDEMİR**

Hasan KAVRUK***

ÖZET

Yunus Emre, Türkçenin varlığını koruması, yaşaması, bir edebiyat ve kültür dili olup gelişmesi yolunda çaba sarf etmiş büyük şairlerin başında gelir. Bu çalışmanın amacı Yunus Emre'nin eserlerinin Türk diline katkılarını, Türk dilinin tarihi seyrindeki yerini tespit etmektir. Çalışmada eserlerinin ses, şekil, cümle yapısı incelenerek Yunus Emre'nin dili hakkında değerlendirme yapılacaktır. Sonuçta Yunus Emre'nin eserleriyle Türk diline önemli katkılar yaptığı tespit edilmiştir. Bu kayda göre Yunus Emre, H. 648/M. 1240-1 tarihinde doğmuş, 82 yıllık bir hayattan sonra H, 720/M. 1320-1 tarihinde vefat etmiştir. H. VIII. asrın başlarını veyahut H. 730-735/ M. 1329/1334 yıllarını şairin ölüm tarihi olarak kabul etmek gerekir. Yunus Emre'nin en önemli eseri "Divan"ıdır. Bu eserinde, aruz ölçüsüyle ve gazel şeklinde yazılmış şiirler de vardır. Fakat en güzel şiirleri hece ölçüsüyle, dördlükler halinde söylemiş olduğu ilâhilerdir. Kafiye olarak genellikle halk ve tekke şiirindeki geleneğe uyarak daha çok yarım kafiye ve redif kullanılmıştır. Risaletü'n-Nushiyye kısa mensur bölüm dışında mesnevi biçimiyle ve aruz ölçüsüyle yazılmış didaktik bir eserdir. Tasavvufi bir nasihatname olan eser XIII. ve XIV. yy. Türk edebiyatının ilk ve en güzel örneklerindedir. 13 beyitlik bir başlangıçla kısa bir mensur girişle beraber 600 beyitten müteşekkildir. Başlangıçta 13 beyitlik, Fa'ilatün Fa'ilatün fa'ilün vezniyle yazılan manzum bölümden sonra, mesnevinin bölümleri gelmektedir. Bu bölümler Mefa'ilün Mefa'ilün Fe'ulün vezniyle yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Türkçe.

TURKISH IN YUNUS EMRE

ABSTRACT

Yunus Emre, is one of the greatest poets who struggled much for the Turkish language to maintain its existence and to develop as a top language of culture and literature. This work aims to establish his literature's contributions to the Turkish language and historical process of it. The work focuses on analysing the sound, form and sentence structure and assessing Yunus Emre's work of art. In conclusion, it is established that Yunus Emre made great contributions

* Bu çalışma İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Prof. Dr. Hasan Kavruk'un danışmanlığında 2007 yılında tamamlanan "Yunus Emre'de Türkçe" adlı yüksek lisans çalışmasından yararlanarak oluşturulmuştur.

** Öğretmen-MEB, El-mek: yasakdemir@hotmail.com

*** Prof. Dr. İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

to the Turkish language and literature This recording, Yunus Emre, H. 648 / M. Born on 1240–1, after a life of 82 years H, 720 / M. He died on 1320–1. H. VIII. Or the heads of the century H. 730–735 / M. 1329/1334 as the date of death of the poet to accept the years. Yunus Emre's most important work, "Divan" and could. This book, written in the form of prosodic measure, and lyric poems are also available. But the most beautiful poems syllable, had said in quatrains. Rhyming poetry, usually people and the lodge. Tradition of folk poetry usually lodge in rhyme and assonance, and redif used more than obeying. Except for a short prose section Risaletü'n-Nushiyye mesnevi didactic work written form and measure of prosody. XIII, the work is a mystical nasihatname. and XIV. century. The first and most beautiful examples of Turkish literature. 600 together with a brief introduction to prose couplet 13 couplets composed of a baseline.

Key Words: Yunus Emre, Turkish

GİRİŞ

Yunus Emre'nin hayatı ile ilgili kesin bilgiler bulunmamaktadır. Tarihi kaynakların verdiği bilgilerin eksik ve yetersiz olması yanında, hayatının menkıbeler yoluyla destanlaştırılması pek çok bilginin de değişikliğe uğramasına sebep olmuştur. Yunus Emre'nin hayatı hakkında en geniş bilgi menkıbelerde karşımıza çıkar. Ama bu bilgiler halk rivayetlerine dayandığından bu bilgilere itibar etmek ilmi bir araştırma için sorun teşkil etmektedir.

Yunus Emre'nin ölüm tarihiyle ilgili Beyazıt Umumi Kütüphanesinde bulunan bir mecmuada geçen şu kayıt çok önemlidir.

“ Vefat -ı Yunus Emre
Müddet -i ‘Ömr 82
Sene 720”

İşte bu kayda göre Yunus Emre, H. 648/M. 1240–1 tarihinde doğmuş, 82 yıllık bir hayattan sonra H, 720/M. 1320–1 tarihinde vefat etmiştir. H. VIII. asrın başlarını veyahut H. 730–735/ M. 1329/1334 yıllarını şairin ölüm tarihi olarak kabul etmek gerekir. Yunus Emre'nin en önemli eseri “Divanı’dır. Bu eserinde, aruz ölçüsüyle ve gazel şeklinde yazılmış şiirler de vardır. Fakat en güzel şiirleri hece ölçüsüyle, dörtlükler halinde söylemiş olduğu ilâhilerdir. Kafiye olarak genellikle

Yunus Emre, Risaletü'n-Nushiyye'nin sonunda kayıtlı olan beytiyle, yaşadığı tarihi devre için önemli ipucu vermektedir.

“Söze tarih yidiyüz yidiyidi.

Yunus canı bu yolda fidiyidi. (RN 37/1)”¹ (H. 707)¹

1 Mustafa Tatçı, (2005), Yunus Emre Külliyyatı III Risalet'ü-n- Nushiyye, İstanbul MEB Yay. S.23. Bundan sonra metin kısmında verilecek olan RN Yunus Emre Külliyyatı Risalet'ü-n- Nushiyye III, için kullanılacaktır. RN'den sonra gelen sayı, şiirin sayısını göstermektedir. Şiirin sayısından sonra gelen “/”işareti şiirin sayısını ayırmak için kullanılmıştır. “/” işaretinden sonra gelen rakam/sayı, alıntının yapıldığı şiirdeki beyit sayısını göstermektedir.

Bu beyit Yunus 'un XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın başlarında yaşadığını göstermektedir. Bu dönem Anadolu Selçuklu devletinin siyasi, ekonomik ve sosyal bakımlardan oldukça sıkıntılı dönemidir. Siyasi otorite zayıflamış, taht kavgaları başlamış, iç isyanlar başlamıştır. Halk büyük bir huzursuzluk içindedir. Yunus Emre bu durum için şunları söyler:

Dânişmend okur dutmaz dervîş yolın gözetmez

Bu halk öğüt işitmez ne sarp zamân olısar (TD 123/5/2)²

Menkıbeler ve şiirlerinden öğrendiğimize göre Yunus çağdaşı olan Mevlâna Celaleddin Rumî, Hacı Bektaş Veli, Saltuk Baba, Barak Baba, Tapduk Emre ile görüşmüş ve Tapduk Emre'ye müritlik yapmıştır. Menkıbelere göre Yunus Emre ümmidir. Allah'a ilim yolu ile değil aşk yoluyla bağlanmıştır. Buna karşılık Fuat Köprülü "Biz Yunus 'un eline kalem almadığı hakkındaki itirafını, eski membaların bu husustaki ifadelerini aynen ve sarahaten kabul etmiyoruz. O'nda ne Celaleddin-i Rumî'nin belagat-i acemanesi, ne de Âşık Paşa'nın vukuf-ı mütebahhiranesi vardı. Lakin bu sade Türk dervişi İran edebiyatındaki kavaid-i belagat peki vakıf olmamakla beraber, her halde, Mevlâna'nın Farisi şiirlerinden zevk-yaba olacak kadar edebiyat-ı Farisiyyeye aşına idi."³ Yunus Emre, sanıldığı gibi okuma-yazması olmayan cahil bir kişi değildir. Eldeki belgelerin incelenmesi sonucunda, şeyh soyundan olduğu, kendisinin de bu bilgili, mal mülk sahibi aile içinde yetiştiği gibi, Karamanoğulları sarayında hatırı sayılır bir kişi olduğu, Toroslarda yaşayan Türkmenlerin, Onu "Şeyh" olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Karaman Tarihi'ni yazan Şikari de, Ondan şeyh olarak söz etmektedir.⁴

Yunus Emre'nin en önemli eseri "Divan"ı'dır. Bu eserinde, aruz ölçüsüyle ve gazel şeklinde yazılmış şiirler de vardır. Fakat en güzel şiirleri hece ölçüsüyle, dörtlükler halinde söylemiş olduğu ilâhilerdir. Kafiye olarak genellikle halk ve tekke şiirindeki geleneğe uyarak daha çok yarım kafiye ve redif kullanılmıştır. Risaletü'n-Nushiyye kısa mensur bölüm dışında mesnevi biçimiyle ve aruz ölçüsüyle yazılmış didaktik bir eserdir. Tasavvufi bir nasihatname olan eser XIII. ve XIV. yy. Türk edebiyatının ilk ve en güzel örneklerindedir. 13 beyitlik bir başlangıçla kısa bir mensur girişle beraber 600 beyitten müteşekkildir. Başlangıçta 13 beyitlik, Fa'ilatün Fa'ilatün fa'ilün vezniyle yazılan manzum bölümden sonra, mesnevinin bölümleri gelmektedir. Bu bölümler Mefa'ilün Mefa'ilün Fe'ulün vezniyle yazılmıştır.

DİL İNCELEMESİ

1.SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

1. Yunus Emre'nin eserlerinde Türkçe ses yapısının temeli olan ünlü uyumlarından kalınlık-incelik uyumunun kuvvetli, düzlük-yuvarlaklık uyumunun zayıf olduğu görüldü.

Bir gün **görünür** gözüme 'aybum urulur yüzüme (TD 284/5/1)

Miskîn Âdem oglanını benzetmişler ekinciye (TD 123/6/2)

2. Eserlerde e>i değişmesi görülmektedir. Bugün ilk hecede bulunan (e) seslerinin önemli bir kısmı (i) dir. Yir, iy", yidi, bil" vb.

Biş bölük oluban kim kıla tâ'at (TD 133/7/1)

² Mustafa Tatçı (2005), **Yûnus Emre Külliyyatı**, Türkçe Divan II, s.232. Bundan sonra metin kısmında verilecek olan TD Yûnus **Emre Külliyyatı** Türkçe Divan II, için kullanılacaktır. TD'den sonra gelen sayı, şiirin sayısını göstermektedir. Şiirin sayısından sonra gelen "/"işareti şiirin sayısını ayırmak için kullanılmıştır. "/" işaretinden sonra gelen rakam/sayı, alıntının yapıldığı şiirdeki beyit sayısını göstermektedir.

³ Fuat Köprülü, (1992), **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Tdv Yay., Ankara, s.226

⁴ Cevdet Kudret, (1997), **Edebiyat Kapısı**, Yapı Kredi Yay. , İstanbul, s. 8

3. Eserlerde hem kelime düzeyinde hem de ses düzeyinde yuvarlak ünlülü kelime kullanma eğilimi görülmektedir.

Cânsuz gel bu **kapuya** bâkî dirlik bulasın (TD 281/4/1)

4. Eserlerde ünlü düşmeleri sık geçmektedir.

Gönlin aldum yüz yire sürmegile (TD 293/3/2)

5. Eserlerde birleşme hadisesine örnek olabilecek sözcükler vardır. (niçün, n'it, n'ol vb.)

N'idem demek ırag oldı bulardan (RN 76/2)

6. Eserlerde k>h değişikliği kelime başında (kanı) ve kelime içinde (uyhu) görülmektedir.

Uç yüz altmış tamarun uyhu aldı (RN 540/1)

7. Eserlerde g# seslerinin düştüğü görülmektedir. Acıg<acı, çerig>çeri.

Cânım üzere turdı Rahmân **çerisin** dirdi (TD 394/2/2)

8. “Sovuk” kelimesinde g>v değişimi görülmektedir.

Sovuk suyla yuyalar (TD 277/6/2)

9. Göçüşme (metatez) olayına örnek vardır: gibi>bigi

Delü **bigi** talbınma iy bî-çâre batdun tut (TD 18/7/2)

10. “s” sesinde ikizleşme görülür: ıssı, assı

Korkmaz **ıssı** sovkudan pes ne biliser odı (TD 371/6/1)

11. Öyle kelimesi “eyle” şeklindedir.

Biz velîden nebîden **eyle** işitdük haber (TD 39/2/2)

12. Bugünkü Türkçede başta “t” bulunan bir kısım kelimelerde (d) vardır: dütü

Kanda bir od yanarisa nişânı var **dütün** tüter (TD 12/6/1)

13. Bazı kelimelerin başındaki “t” sesi ötümlüleşmemiştir. “Tag, togdı” vb.

Bu dem yüzüm süre turam her dem ayum yini **togar** (TD 77/1/1)

14. Eserlerde kelime başında “y” düşmesi görülmektedir:”İlduz, ıldurum, ilan”.

Bilmeye yüz bin müneccim tâli‘üm ne **ılduzdan** gelür (TD 42/4/2)

2. ŞEKİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

15. İlgi eki ünsüz ile biten isimlerde “-Un”; ünlü ile bitenlerde “-nUn” dur. Yaklaşma eki “-A”dır. Eski Türkçenin “-gA”sından inkişaf etmiştir. Ünlüyle biten bir kelimeye geldiği zaman araya yardımcı “-y-“ sesi gelir. Bulunma eki “-dA” ekidir. Uzaklaşma eki “-dAn”dır. Eşitlik eki “-cA”dır. Yer-yön ekleri “-rA; - ArU”dur. Vasıta-araç ekleri ile ve “-n”dir; ile'nin ilk hecesi yardımcı sesler gibi düşmektedir.

Müdam küfr u nifak a+nun işidür (RN 30/2)

Ne severisen ol yana+y+a yiden (RN 35/2)

Bin er tonlu tururlar tapusın+da (RN 32/1)

Turkish Studies

Muhaldur kimse an+dan kurtara can (RN 67/2)

Yakın bildi kolan+ca turur yol (RN 227/1)

Ki bin er şehri iç+re el bir itdi (RN 477/1)

Yol eri+yle yoldadır yolsuza yoldaş degül (TD 169/4/1)

16. Bulunma hal ekinin bulunma ana görevi yanında eserlerde farklı görev ve anlama sahip olduğu görülmektedir.

a) "Her gün" anlamında:

Yir içer oturur senünle günde (RN 518/2)

b) Uzaklaşma görevinde:

Irılmadın tura sultan katında (RN 28/2)

17. Yönelme hal ekinin, yaklaşma ana görevi yanında eserlerde farklı görev ve anlama sahip olduğu görülmektedir.

a) Uzaklaşma görevinde:

Kıyamaz virmege canına geçdi. (RN 376/1)

b) "için" anlamında:

Selam virmeklige ögin diremez. (RN 150/1)

18. Eserlerde tamlamaların üçlü ve dördü terkipleri kullanmamıştır. Bu eserlerinin dilinin daha akıcı ve yalın olmasını sağlar

19. Eserlerde sayı isimlerinden çok "bir" kullanılmıştır.

20. Yabancı menşeli sayı isimleri yerine daha çok Türkçe sayı isimleri tercih edilmiştir.

21. Türkçe eklemeli bir dildir. Eserlerde yapım ekleri vasıtasıyla çok kelime türetildiği görülmektedir.

22. Eserlerde en çok kullanılan zamir "ben"dir. Bu da tasavvufun özünde yer alan "kendine dönüş" düşüncesiyle yakından alakalıdır.

23. Eserlerde çok değişik sıfat örneklerine rastlanmıştır. Sıfatlar gündelik dildir. Niteleme, pekiştirme, küçültme, sayı, belirtme sıfatları oldukça fazladır. Bu da eserlerin dilini zenginleştirmektedir.

24. Dönüslülük zamirleri: "Öz, kendü ve kendöz"dür, belirsizlik zamirleri "cümlesi, fılan, kangısı, ne kim, kim, kimi, kimesne, her biri her birisi" şeklinde kalabalık bir kelime çeşidi kullanılmıştır.

25. Eserlerde zarf olarak kullanılan kelimelerin şu şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir: Sadece kelime olarak kullanılanlar, ek alarak zarf olanlar kelime tekrarıyla zarf olanlar. Bu şekilde dilin olanakları kullanılarak kelimeler seçilmiştir.

26. Eserlerde "İncA" Zarf fiili, "-ceğine" anlamını da taşımaktadır.

Ya bu mal eksilince ben öleyim. (RN 378/1)

27. Eserlerde yabancı dilden gelen edatların çok az kullanıldığı görülmüştür. "Şayed, amma, velâkin, lakin bigi" gibi edatların sayısı sınırlıdır. "Çün" en çok kullanılan edattır.

Turkish Studies

28. Görülen geçmiş zaman eki “-dI”, öğrenilen geçmiş zaman eki “-mIş”, gelecek zaman eki “-cAk” ve “IsAr”, geniş zaman eki “-(ü)r /-er /-ar”, şart kipi “sA”, gereklilik “mAll, lazım, gerek, istek kipinin “-A” ek ve kelimeleriyle karşılağığı görülmüştür.

29. Eserlerde istek ekinin, kullanılış tarzına göre, bazen geniş zaman ve gelecek zaman anlamı taşıdığı görülmektedir. Ayrıca “gerek” kelimesi ile kullanıldığı örneklerde gereklilik manası da vardır.

Dutar ta’cil için uyana sanur (RN 226/2) Uyanacak sanır”

Bulasın sabrıyla Mi’rac u Tur’ı (RN 312/2) “Bulursun”

Neyi neye gerek ol bile gerek (RN 338/1) “Bilmeli”

Gerek hariciler sürile şardan (RN 476/2) “Sürülmeli”

30. “-mAdAn” “-IbAn” “-I”, “-Ip”, “-(y)IncA”, “AndA”, medIn”, “-dUkçA”, “dUkdA”, “ken” zarf-fiil ekleri, “-mAk”, “-Iş” isim-fiil ekleri ve “-An”, “-AsI” ve dIk”sıfat-fiil ekleri olarak kullanılmıştır.

31. Eserlerde en çok kullanılan zaman geniş zaman ekidir.

32. Eserlerde rivayet birleşik zaman ve şimdiki zaman kullanılmamıştır.

3.CÜMLE BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

Son dönemlerde özellikle birleşik cümlelerin Türkçe cümle yapısı çerçevesinde yeniden gözden geçirilmesi ve Türkçede birleşik cümlelerin varlığı üzerinde yeni görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden bazıları “ki” li birleşik cümlelerin aslında bağı cümle olduğunu, Türkçede “ki” ile birleşik cümle olmadığını belirtmek yönündedir.

Bu görüş, bağı cümle olarak ifade edilen cümlelerin aslında tek bir cümle olarak telakki edilmemesi “ve ki vb.” edatlarla birbirine bağı yapıların “cümle” değil “cümle topluluğu” olarak bilinmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Prof. Dr. Leyla Karahan, “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine” adlı makalesinde 2. grup olarak nitelediği cümleleri vererek görüşlerini ifade etmektedir:

“1. ‘Ayşe çok çalıştı ve sınıfını geçti.’

2. ‘Ayşe öyle çalıştı ki sınıfını geçti’

Bu iki söz dizisinin ortak özelliği ‘ve’ ve ‘ki’ bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış iki cümleden oluşmalarıdır.

Ve, fakat ama vb. bağlama edatlarıyla bağlanmış cümleler gramer kitaplarında ‘bağı cümleler, bağı tümce, bağlam cümlesi’ gibi isimlerle anılır. ‘Ki’ ile bağlanan cümleler ise bazı gramer kitaplarında bağı cümleler içinde yer alarak ‘ki’li bağı cümle’; bazıları ise birleşik cümle içinde değerlendirilerek ‘ki’li birleşik cümle, ilgi tümcesi, ilinti zamiri cümlesi’ şeklinde isimlendirilir.

“... Söz dizilerinin hepsi birer cümledir ve tek yargı bildiren bir unsur ile onu tamamlayan unsurlardan oluşmaktadır. Tamlayıcıların sayısı ve niteliği cümlelerin yapısını

etkilememektedir. Bu cümleler arasında yapı bakımından kategorik bir fark yoktur.”⁵ Karahan, “Ayşe okula gitti.”, “Ayşe koşarak okula gitti.”, cümlelerini değerlendirirken ikisi arasında hiçbir fark olmadığını belirtmiştir. Karahan’a göre “Ayşe koşarak okula gitti.” cümlesi ile “Ayşe telaşla okula gitti.” cümlesi arasındaki fark Zarf-fiil eklerinden ve yapılarından kaynaklanır. Hem “koşarak” hem de “telaşla” Zarf görevindedir ve tarz bildirmektedir. Aynı görev ve tarzda olan iki aynı cümleden birisinin cümle yapısını değiştirecek özellik taşımadığı Karahan tarafından ileri sürülmektedir.

Karahan’ın bu görüşüne Ahmet Bican Ercilasun, Hamza Zülfikar, Metin Karaörs, Mehman Musaoğlu, Zeynep Korkmaz da atılmaktadırlar.⁶

Hamza Zülfikar, yüklem olmayan, çekimli fiil tanımına uymayan, yargı bildirmeyen bu biçimlerin yan cümle olup olmadığı konusunda şunları söylemektedir: “Bu durum karşısında yüklem olmayan, çekimli fiil tanımına uymayan, yargı bildirmeyen bu biçimlerin bir birleşik cümle yan cümlesi olması mümkün değildir. Cümlede fiilden yapılmış isim, zarf ve sıfat görevindeki şekillerin bir yargı taşımadığı ve bir zamana bağlı bulunmadığı göz önüne alınırsa, bunlarla kurulan gruplara yan cümle denemez dolayısıyla bu yapılar birleşik bir cümle diye gösterilemez”⁷

Cümle tanımını verilirken yapılan açıklamaların tümü yargıyı barındırmaktadır. Bu durumda öncelikle yargının tanımının yapılması gerekmektedir. “Yargı vurgu veya ekle sağlanan bir ‘bitmişlik’ ifadesidir.”⁸ Yukarıda belirtildiği gibi “yan cümle, yan yargı kavramları” ile “bitmişlik” çelişmektedir. Karahan bu konuda kesin bir hüküm vererek şöyle demektedir: “Hâlbuki yargı ve yargısızlığın, yani bitmişlik ve bitmemişliğin ‘yan’ı, ‘yarım’ı olamaz. Bir söz veya söz dizisi ya yargı bildirir ya da bildirmez. Bildirirse cümledir; bildirmezse cümle değildir.”⁹

Yukarıda bahsedilen eser ve çalışmalardan hareketle; yapı bakımından cümleleri işlerken cümle konusunda temel çıkış noktamız “yargı” ve “bitmişlik” kavramları olmuştur. Türkçe Divan ve Risalet’ün- Nushiyeye’deki cümle yapıları, Türkçe söz diziminin yeni yaklaşımları d öğrultusunda “cümle ve cümle toplulukları” başlıkları altında incelenmiştir.

A. TEK YARGILI CÜMLELERİN ÖZELLİKLERİ:

Eserlerde 4084 tek yargılı cümle içerisinde 922 isim cümlesi vardır. Bunun tüm tek yargıdan oluşan cümlelere oranı %22, 825’dir.

Eserlerdeki tek yargılı cümleler içerisindeki 922 isim cümlesinden 688’i kurallı cümledir. Bunun isim cümlelerine oranı % 73,852’dir. Tüm tek yargıdan oluşan cümlelere oranı ise % 16,856’dır. Eserlerdeki tek yargılı cümleler içerisindeki 922 isim cümlesinden 234’ü devrik cümledir. Bunun isim cümlelerine oranı % 26,242’dir. Tüm tek yargıdan oluşan cümlelere oranı ise % 5,999’ dir.

Eserlerdeki tek yargılı cümleler içerisindeki 922 isim cümlesinden 755’i olumlu cümledir. Bunun isim cümlelerine oranı %81,887’dir. Tek yargıdan oluşan cümlelere oranı ise %18,715’dir.

Eserlerdeki tek yargılı cümleler içerisindeki 922 isim cümlesinden olumsuz

⁵ Leyla Karahan, “Yapı bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine”, *Türk Dili*, S. 583, s. 21.

⁶ Türk Dil Kurumu, (1993), *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*, 22-23 Ekim, Ankara, s. 38.

⁷ Hamza Zülfikar, (1995), “Girişik Cümle” Sorunu”, *Türk Dili*, S. 522, s. 646

⁸ Karahan, a.g.m, s.17.

⁹ Karahan, a.g.m, s.21.

kuruluştaki cümlelerin sayısı 112'dir. Bunun isim cümlelerine oranı % 12,147'dir. Tek yargıdan oluşan cümlelere oranı ise % 2,776'dır.

Eserlerdeki tek yargılı cümleler içerisindeki 922 isim cümlesinden 55'i soru cümlesidir. Bu soru cümlesinin 54'ü olumlu soru cümlesi, 1 cümlesi ise olumsuz soru cümlesidir. Bunun isim cümlelerine oranı % 5,965'dir. Tek yargıdan oluşan cümlelere oranı ise % 1,363'tür.

Eserlerde tek yargıdan oluşan 4084 cümledeki fiil cümlesinin sayısı 3112'dir. Bunun tek yargıdan oluşan cümlelere oranı %77, 1442'dir.

Fiil cümlesinin 1671'i kurallı cümledir. Bunun fiil cümlelerine oranı %53,6953'dür. Tek yargıdan oluşan cümlelere oranı %41,4229'dur.

Fiil cümlesinin 1441'i devrik cümledir. Bunun fiil cümlelerine oranı %46,304'dür. Tek yargıdan oluşan cümlelere oranı % 35,721'dir.

Fiil cümlesinin 2336'sı olumlu cümledir. Bunun fiil cümlelerine oranı %75,0622'dir. Tek yargıdan oluşan cümlelere oranı % 57,9077'dir.

Fiil cümlesinin 504'ü olumsuz cümledir. Bunun fiil cümlelerine oranı %16,1953'tür. Tek yargıdan oluşan cümlelere oranı %7,4095'tir.

Fiil cümlesinin 272'si soru cümlesidir. Bu soru cümlesinin 266'sı olumlu soru 6'sı olumsuz soru cümlesidir. Bunun fiil cümlelerine oranı %8,7403'dür. Tek yargıdan oluşan cümlelere oranı %6,7426'dır.

B. CÜMLE TOPLULUKLARININ ÖZELLİKLERİ

Birden fazla yargıyı barındıran cümlelerin, bağlama edatı alsın veya almasın bir arada bulunmalarıyla meydana gelen topluluğa cümle topluluğu denir.

B.1. Bağlama Edatı (Cümle Bağlayıcıları) İle Oluşan Cümle Topluluğu

Bağlama edatı ile birbirine bağlanan cümlelerdir. Bağlama edatlarıyla iki cümle bağlandığı gibi ikiden fazla cümle de birbirine bağlanmaktadır. Değişik bağlama edatları ile bağlanan cümleler bu başlıkta incelendi. Eserde 224 cümle topluluğu ve 457 cümle vardır. Tüm cümle ve cümle topluluklarına oranı %3,247'dir.

Eserlerdeki bağlama edatıyla oluşturulmuş cümle toplulukları içerisindeki 457 cümleden 351'i fiil cümlesidir. Bunun bağlama edatıyla oluşturulmuş cümlelere oranı % 76,805'dir.

Eserlerdeki bağlama edatıyla oluşturulmuş cümle toplulukları içerisindeki 457 cümleden 106'sı isim cümlesidir. Bunun bağlama edatıyla oluşturulmuş cümlelere oranı % 23,194'dür.

Eserlerdeki bağlama edatıyla oluşturulmuş cümle toplulukları içerisindeki 457 cümleden 127'si devrik cümledir. Bunun bağlama edatıyla oluşturulmuş cümlelere oranı % 27,899'dur.

Eserlerdeki bağlama edatıyla oluşturulmuş cümle toplulukları içerisindeki 457 cümleden 330'u kurallı cümledir. Bunun bağlama edatıyla oluşturulmuş cümlelere oranı % 72,210'dur.

Eserlerdeki bağlama edatıyla oluşturulmuş cümle toplulukları içerisindeki 457 cümleden 333'ü olumlu cümledir Bunun bağlama edatıyla oluşturulmuş cümlelere oranı % 72,866'dır.

Eserlerdeki bağlama edatıyla oluşturulmuş cümle toplulukları içerisindeki 457 cümleden olumsuz kuruluşta cümlelerin sayısı 100'dir. Bunun bağlama edatıyla oluşturulmuş cümlelere oranı % 21,881'dir.

Eserlerdeki bağlama edatıyla oluşturulmuş cümleler içerisindeki 457 cümleden 24'ü soru cümlesidir. Bu soru cümlesinin 21'i olumlu soru cümlesidir. Olumsuz soru cümlesi 3'dür. Bunun bağlama edatıyla oluşturulmuş cümlelere oranı % 5,251'dir.

B.2. Bağlama edatı kullanılmadan cümle topluluğu oluşturan cümle

Eserlerde böyle teşekkül etmiş 2446 cümle topluluğu ve 5205 cümle vardır. Tüm cümle ve cümle topluluklarına oranı %35,459'dur.

Eserlerdeki bağlama edatı kullanılmadan oluşturulmuş cümle toplulukları içerisindeki 5205 cümleden 3451'i fiil cümledir. Bunun bağlama edatıyla oluşturulmuş cümleler oranı % 76,805'dir. Eserlerdeki bağlama edatı kullanılmadan oluşturulmuş cümle toplulukları içerisindeki 5205 cümleden 1754'ü isim cümlesidir. Bunun bağlama edatıyla oluşturulmuş cümlelere oranı % 33,1699 dur.

Eserlerdeki cümle toplulukları içerisindeki 5205 cümleden 3638'i kurallı cümledir. Bunun bağlama edatı kullanılmadan oluşturulmuş cümlelere oranı % 69,894'dür.

Eserlerdeki cümle toplulukları içerisindeki 5205 cümleden 1567'si devrik "cümledir. Bunun bağlama edatı kullanılmadan oluşturulmuş cümlelere oranı % 30,105'dir.

Eserlerdeki bağlama edatı kullanılmadan oluşturulmuş cümleler içerisindeki 236 cümlesinden 4285'i olumlu cümledir. Bunu bağlama edatı kullanılmadan oluşturulmuş cümlelere oranı % 82,324'dür.

Eserlerdeki bağlama edatı kullanılmadan oluşturulmuş cümleler 5205 cümleden olumsuz kuruluşdaki cümlelerin sayısı 586'dır. Bunun bağlama edatı kullanılmadan oluşturulmuş cümlelere oranı % 11,258'dir.

Eserlerdeki bağlama edatı kullanılmadan oluşturulmuş cümleler içerisindeki 5205 cümleden 334'ü soru cümlesidir. Bu soru cümlesinin 320'si olumlu soru cümlesidir. Olumsuz soru cümlesi 14'dür. Bunun bağlama edatı kullanılmadan oluşturulmuş cümlelere oranı % 6,416'dir.

İncelenen eserlerdeki cümlelerden 2 tanesi Arapçadır. Bu sayı tamamıyla Arapça yüklem taşıyıp Türkçe hiçbir açıklama yapılmadan cümle olanlar içindir. Bu cümlelerin toplam cümlelere oranı % 0'029'dur.

SONUÇ

Bu çalışmada Yunus Emre'nin, Türkçe Divan ve Risalet'ün- Nushiyye'si dil yönüyle incelendi. İncelemede eserlerin ses bilgisi (fonetik), şekil bilgisi (morfoloji),söz dizimi (cümle bilgisi, sentaks) özellikleri ortaya konuldu. Ses bilgisi ve şekil açısından ulaşılan sonuçlara Yunus dönemine göre Türkçenin Orta Anadolu Türkçesi denilen dil dönemine ait özelliklerini eserlerinde kullanmıştır. Cümle bilgisi özelliklerine göre değerlendirmede bulunmak gerekirse: Eserlerdeki bağlama edatı ile bağlanmayıp cümle topluluğu oluşturan cümle sayısı 2446'dır. Bunun tüm cümle ve cümle topluluklarına oranı ise %35,459'dur. Toplam cümle içerisinde bu kuruluşdaki cümlelerin kullanılması dile akıcılık kazandırır. Bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış cümlelerin sayısı 224'dür. Bu cümle topluluklarının tüm cümle ve cümle topluluklarına oranı ise % 3,247'dir. Bu eserlerin dili açısından oldukça önemli bir sonuçtur. Gereksiz ve uzun cümleler yerine daha akıcı ve kısa cümle kullanılması oldukça önemlidir. Bu sayede eserlerin dili daha anlaşılır ve açık olmaktadır. Eserlerdeki cümlelerin (tek yargıdan oluşan cümlelerin) sayısı 4034'dür. Tek bir yargıdan oluşan cümleler cümlelerde ağırlığı oluşturmaktadır. Tek yargılı cümlelerin tüm cümle ve cümle topluluklarına oranı ise %58,480'dir. Bu eserlerin cümle yapısı olarak kısa ve basit olarak yazıldığını gösterir. Aslında hayatı basit süsten ve gösterişten uzak yaşayan Türk milletinin hayat tarzını bir bakıma Yunus

Turkish Studies

'un cümle yapısında da görmekteyiz. Eserlerdeki cümlelerin kuruluşuna bakıldığında Türkçe cümle yapısının korunduğu görülmektedir. Yüklem in son da olmas ı yani kurall ı cümle kurma hem tek yargılı hem bağlama edatıyla oluşturulmuş hem de bağlama edat ı kullanılmadan oluşturulmuş cümlelerde daha fazladır. Üstelik bu şiir dili için de başlı başına bir ayrıcalık oluşturmaktadır. Eserlerde Yunus Emre'nin tercihini daha çok olumlu cümleden yana kullandığı görülmektedir. Bu hayata bakış açısıyla örtüşmektedir. Barış, sevgi ve hoşgörü düşüncelerinin ağır bastığı bir felsefenin cümle kuruluşuna da bu özellikler yansıtılmıştır. Eserlerde yüklem görevinde kullanılan kelimelere bakıldığında Yunus Emre'nin tercihinin "fiil" olduğu görülür. Bu duruma göre, Yunus Emre'nin, hareket ağırlıklı cümleler kurduğu yargısına varılmaktadır.

Eserlerde cümlede unsur sayısı olarak iki unsurun kullanıldığı görülmektedir. Beş unsur ve daha fazla sayıdaki unsur sayısından oluşan cümleler çok azdır. Dili gereksiz söz ve ayrıntılardan uzak tutmaya çalıştığı görülmektedir.

Yunus Emre dilin bütün olanaklarından faydalanarak çok canlı, akıcı ve yalın bir edebi dil meydana getirmiştir.

Yunus Emre Türk şiirinin sevilmesinde ve benimsetilmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Türkçenin sevimli ve güler yüzü onunla hayat bulmuştur. Bugün yaşanan dil tartışmalarına Yunus Emre dil anlayışıyla çok basit olan çözümü bulmuştur. Halkın da artık benimsediği ve kendi anadiline uygun gördüğü yabancı kelimeleri kullanarak bu iş çözülebilir. Türkçe kelime sayısı her zaman yabancı dildeki kelimelerden fazla kullanılmak zorundadır. Bu konuda ölçü kaçırılmamalıdır.

Bu incelememizde Yunus Emre'nin bir dil haritasını çıkartmaya çalıştık. Bu çalışma Yunus Emre'nin dil anlayışını ortaya koymaktadır. İstatistik sonuçları yorumlanarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (1995), **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, Ankara, Engin Yayınları.
- AKSAN, Doğan (2000), **Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- AKSAN, Doğan (2005), **Yûnus Emre Şiirinin Gücü**, Ankara, Bilgi Yayınları. BANARLI, Nihad Sami (1998), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BAŞGÖZ, İlhan (1999), **Yunus Emre I: İnceleme, II ve III: Şiirlerinden Güldeste** (MEB Dünya Klasikleri Dizisi'nden alınarak Cumhuriyet gazetesi Yayınları), İstanbul.
- BİLGEGİL, Kaya (1984), **Türkçe Dilbilgisi**, İstanbul.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1968), **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1972), "Yûnus Emre'de Arkaik Unsurlar", **TDED**, c.XX, s. 6.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1984), **Türk Dili Tarihi**, İstanbul.
- CEMİLOĞLU, İsmet (2001); **Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DEMİREL, Özcan (1999); **Türkçe Öğretimi**, İstanbul, MEB Yayınları. Derleme Sözlüğü (1963–1982), **Türk Dil Kurumu**, Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

-
- DEVELİOĞLU, Ferit (1970); **Osmanlıca-Türkçe Lügat (Eski ve Yeni Harflerle)**, Ankara, Ak Kitabevi Yayınları.
- DİLÇİN, Cem (1983), **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları.
- DİLÇİN, Cem (1992), **Yûnus Emre'nin Şiirlerinde Türkçenin Gücü: Türk Dili**, No: 487: 30–49.
- EMİROĞLU, İbrahim (2002), **Sufi ve Dil**, İstanbul, İnsan Yayınları. ERGİN, Muharrem (1962), **Türk Dilbilgisi**,
- FUAT, Memet (1995), **Yûnus Emre**, İstanbul.
- GABAIN, A.Von (1988), **Eski Türkçenin Grameri**, (Çev. Mehmet Akalın) TDK Yayınları, 532. TTK Basımevi.
- GENCAN, Tahir Nejat (2001), **Dilbilgisi**, Ankara, Ayraç Yayın evi.
- GÖÇGÜN, Önder (1995), **Dünden Bugüne Yûnus Emre**, Ankara.
- KARAHAN, Leyla (1995), “-sa/se Eki Hakkında” , **Türk Dili**. S. 526, s.45–54.
- KARAHAN, Leyla (1998), **Türkçede Söz Dizimi**, Ankara, Akçağ Yayınları.
- TATÇI, Mustafa (2005), **Yûnus Emre Külliyyatı**, 3 cilt, I Tahlil, II Tenkitli Metin, III Risaletü'n-Nushiyye, cilt İstanbul. MEB Yayınları.
- TATÇI, Mustafa(2001), **Yûnus Emre İle İlgili Makaleler**, Ankara, MEB Yayınları.